

Figuur 1: logo Vrouwenraad

GENDERKLOOF IN HET ONDERWIJS

In dit dossier bespreken we de genderkloof in het onderwijs als één van de processen die aan de basis liggen van de loonkloof v/m - september 2015

INHOUDSTAFEL

GENDERKLOOF IN HET ONDERWIJS	1
INLEIDING	3
GENDERSTATISTIEKEN	3
<i>Studierichtingen</i>	<i>3</i>
<i>Feminisering van het onderwijs.....</i>	<i>5</i>
EEN STEREOTIEPE STUDIEKEUZE	5
<i>Eindtermen.....</i>	<i>6</i>
<i>Relatie onderwijs en samenleving</i>	<i>7</i>
<i>Persoonlijke ontwikkeling</i>	<i>7</i>
ORGANISATIE VAN HET ONDERWIJS	9
<i>Open Coördinatiemethode</i>	<i>9</i>
<i>Bijvoorbeeld: sport en L.O.</i>	<i>9</i>

Inleiding

De loon(loopbaan)kloof is complex en onlosmakelijk verbonden met een bredere maatschappelijke context. In dit dossier gaan we dieper in op onderwijs als een proces dat mee aan de basis ligt van de genderloonkloof. Welke rol speelt onderwijs in de totstandkoming van de loonkloof? En vooral, welke rol speelt de werking van het ordeningsprincipe 'gender' doorheen het volledige onderwijstraject van een kind? Zowel tijdens de lessen als op momenten dat er keuzes moeten gemaakt worden in verband met het onderwijstraject.

Genderstatistieken

Studierichtingen

Die 'keuzes' die meisjes en jongens maken in het te volgen onderwijstraject blijven nog steeds zeer stereotiep (zie het [dossier](#) op de website van documentatiecentrum RoSa).¹

Het basisonderwijs voor zowel jongens als meisjes verloopt erg gelijkaardig. Vanaf het secundair onderwijs is er meer diversifiëring. Vanaf dan zien we in alle onderwijsvormen typische 'jongens- en meisjesrichtingen'. De grootte van de mix of de segregatie is veranderlijk van richting tot richting en ook de onderwijsvorm speelt een rol. De kans dat je met een mix van jongens en meisjes in de klas zit (minimum 1/3de van het andere geslacht) is het grootst in het ASO. In het BSO treffen we het grootst aantal uniseksrichtingen aan.

Het is duidelijk dat de uniseksrichtingen de maatschappelijke stereotypen over vrouwen en mannen weerspiegelen.

¹ Zie ook het recent gepubliceerd onderzoek van N. Steegmans, M. De Coster, [In vakken gestopt](#). *Gegenderde studiekeuzes in het Vlaamse BSO en TSO*, Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 2015, pp. 136-139.

Schooljaar 2013-2014

Richtingen	met meer meisjes	met meer jongens
ASO	Humane Wetenschappen Moderne talen-wiskunde	Moderne talen-topsport
KSO	Dans Beeldende vorming	Ruimtelijke vormgeving Industriële vormgeving
TSO	Schoonheidsverzorging Grime Bio-esthetiek	Vliegtuigtechnicus Haventechieken Elektronische installatietechnieken
BSO	Haarstilist Kinderzorg Mode-verkoop	Bouw Bedrijfsvoertuigen Scheeps- en havenwerk

Bron: Genderstatistieken voor onderwijs in Vlaanderen – RoSa documentatiecentrum

Iets meer meisjes dan jongens studeren na het secundair onderwijs verder. Ook hier zijn er nog heel wat 'meisjes- en jongensrichtingen'. Gezondheidszorg, Onderwijs, Sociale gezondheidswetenschappen en Psychologie zijn overwegend 'vrouwelijk' terwijl Wetenschappen, Nautische Wetenschappen en Technologie uitgesproken 'mannelijk' blijven (schooljaar 2013-2014).

In de STEM-opleidingen (Science, Technology, Engineering, Math) tellen we overwegend jongens. Op tien jaar tijd steeg het aantal inschrijvingen in de opleidingen tot 36%. Het aandeel meisjes is er in dezelfde periode ook lichtjes op vooruitgegaan: van 29% in 2001-2002 naar 33% tien jaar later (met een lichte daling tijdens de academiejaren 2012-2013 en 2013-2014 tot 31%)². Ook hier vinden we typische 'meisjes- en jongensrichtingen'. In de Farmaceutische en de Biomedische wetenschappen zien we hoofdzakelijk meisjes terwijl de Toegepaste Wetenschappen en de Industriële Wetenschappen en technologie uitgesproken mannelijk kleuren.

In de lerarenopleiding blijven mannen duidelijk ondervertegenwoordigd. Sinds 2011 zien we zelfs een stagnatie: van 29% mannen verdeeld over kleuter-, lager- en secundair onderwijs.

Voor het schooljaar 2013-2014 tellen we in het kleuteronderwijs 3% mannen tegenover 97% vrouwen. In het lager onderwijs: 16% mannen tegenover 84% vrouwen en in het secundair onderwijs 49% mannen en 51% vrouwen (bijna 50-50).³

In de gezondheidszorg zijn jongens ook meer en meer witte raven. Voor het academiejaar 2012-2013 was er een stijging waar te nemen tot 18% (tegenover 15% in 2011-2012) in een

² Genderstatistieken voor onderwijs in Vlaanderen – RoSa documentatiecentrum

³ idem

professionele bachelor in gezondheidszorg (o.a. verpleegkunde en vroedkunde). Maar ook dit cijfer stagneerde voor het academiejaar 2013-2014.⁴

Feminisering van het onderwijs

Ook hier raden we aan om een kijkje te nemen in het [webdossier van het documentatiecentrum RoSa](#). In de visuele diagrammen zien we dat het aandeel vrouwelijke leerkrachten slinkt naarmate de leerling opschuift in zijn of haar schooltraject. In 2013-2014 tellen we in het kleuteronderwijs hoofdzakelijk vrouwen: 97% tegenover 98% in 2011-2012. In het lager onderwijs (van 19% naar 20% mannen), in het secundair onderwijs (van 39% naar 38% mannen) en in de hogeschool (46% mannen) noteren we een stagnatie. De feminisering van het onderwijs heeft dus voornamelijk betrekking op het kleuter- en het lager onderwijs.

Een stereotiepe studiekeuze

Seksesegregatie in het onderwijs blijft hardnekkig voortbestaan. Van de ochtend tot de avond worden kinderen/volwassenen geconfronteerd met vooral de impliciete werking van het ordeningsmechanisme 'gender'. Via de schrijf- en beeldcultuur tot de uitoefening van sport en vrijetijdsbestedingen worden gendergevoelige boodschappen doorgegeven. De genderlading van bijvoorbeeld taal heeft tot gevolg dat opvattingen over mannen en vrouwen op impliciete wijze worden doorgegeven. Het is veelbetekenend dat de vrouwelijke benaming van beroepen meestal een afgeleide zijn van de mannelijke variant en dat de meeste generieke termen mannelijk zijn. Bijvoorbeeld: leraar (lerares), bakker(in), ambachtsman, minister. De taalnorm is al te vaak mannelijk. De inzichten in het domein van de genderlinguïstiek sijn slechts met mondjesmaat door in onze taal.

De genderlading van teksten/beelden (met toenemend belang van de beeldcultuur) blijft niet zonder gevolgen voor het denken over vrouwen en mannen, over hun plaats in de samenleving, over hun onderlinge verhoudingen en over het verschil in waardering voor het zogenaamd mannelijke en het zogenaamd vrouwelijke.

We stellen vast dat ondanks het feit dat meer en meer jonge vrouwen hun arbeidsloopbaan aanvatten met een gemiddeld hoger diploma dan jonge mannen hun positie op de arbeidsmarkt gemiddeld minder rooskleurig is. Veel heeft te maken met hun afstudeerrichtingen die minder gewaardeerd worden en minder uitzicht bieden op een job in een goedbetaalde sector, waarmee we meteen al één van de belangrijkste oorzaken van de loonkloof aangeven. De seksesegregatie in het onderwijs zet zich verder (zowel horizontaal als verticaal) op de arbeidsmarkt. Met andere woorden, mannen en vrouwen zijn ongelijk verdeeld over de verschillende sectoren en vrouwen krijgen minder vaak de kans om hoge functies te bekleden.

Het is dus belangrijk dat meisjes/jongens, vrouwen/mannen een goed inzicht krijgen in de dynamiek van de werking van het ordeningsprincipe 'gender'.

⁴ idem

Eindtermen

De maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen op gebied van inzicht in de werking van het ordeningsprincipe 'gender' vinden geen systematische vertaling in het onderwijslandschap, noch in de leerinhouden noch in de organisatie van het onderwijs. In dit dossier leggen we vooral de focus op leerinhouden.

We zien dat de minister in haar beleidsnota 2014-2019 aandacht heeft voor sommige deelaspecten van bovengeschetste vaststellingen. Er wordt vooral gefocust op de instroom van meisjes naar STEM-richtingen. Dit wordt sterk uitgewerkt net zoals er op de arbeidsmarkt meer aandacht is voor het doorbreken van het glazen plafond. De herwaardering van sectoren waar vooral vrouwen tewerkgesteld zijn staat jammer genoeg niet hoog op de agenda. De noodzaak om jongens meer te oriënteren naar zorgberoepen wordt minder expliciet gesteld en uitgewerkt. Hier zegt de minister enkel dat ze mannen en vrouwen zal stimuleren om een zorgberoep aan te leren. We merken op dat ondanks de goede bedoelingen van sommige initiatieven ook de overheid niet wars is van enige genderblindheid.

Bij de remediëring van een genderbias wordt meestal de focus gelegd op de doelgroep zelf terwijl de oplossing schuilt in het blootleggen van de structurele mechanismen.

Er is een sterk relationeel verband tussen wat zichtbaar is (bijvoorbeeld de keuze die gemaakt wordt voor een bepaalde studierichting/beroep) en de manier waarop die keuze beïnvloed wordt. Dit laatste is minder zichtbaar en staat ook minder ter discussie. De gendermechanismen zijn overduidelijk aanwezig in de minder zichtbare aspecten van het onderwijslandschap.

In de Vlaamse Gemeenschap bestaat er geen decretale regeling met betrekking tot het pedagogisch studiemateriaal. In de vakoverschrijdende eindtermen vinden we een aantal eindtermen terug waarin de 'gelijkheid tussen jongens en meisjes' aan bod kan komen.

De scholen kunnen zelf kiezen op welke manier ze aan deze einddoelen werken. Sommige scholen zullen de gelijkheid van jongens en meisjes sterk benadrukken, terwijl andere scholen een andere focus zullen leggen.

Bovendien is het eigen aan het Vlaams onderwijs dat elke school de vrijheid heeft om onderwijs in te richten zoals ze wil, en dit volgens een eigen pedagogische methode. De overheid legt met andere woorden een aantal minimumdoelen vast (de eindtermen), maar de school kiest zelf op welke manier ze deze bij de leerlingen aan bod laat komen. Dit kan gebeuren via een lessenpakket, een projectdag of -week... .

In de vakgebonden eindtermen is gelijkheid tussen meisjes en jongens helemaal een blinde vlek.

We kunnen dus spreken van een vrij zachte aanpak van dit thema. Het komt vaak neer op het persoonlijk engagement van de leerkracht.

Het is daarom noodzakelijk dat zowel de **vakoverschrijdende als de vakspecifieke eindtermen aan een grondige genderanalyse worden onderworpen**. Dit betekent concreet

dat sommige geherformuleerd of toegevoegd moeten worden. Bijvoorbeeld: wanneer er aandacht is voor racisme/sociala bewegingen dan dient er ook aandacht te zijn voor seksisme/de vrouwenbeweging. Dit laatste kan niet afhankelijk zijn van de persoonlijke interesse van een leerkracht maar moet structureel ingebed zijn in de eindtermen.

Relatie onderwijs en samenleving

Onderwijs vormt de basis voor verantwoordelijk burgerschap en is van essentieel belang om de gelijkheid tussen jongens en meisjes te garanderen, wat voortvloeit uit het grondwettelijk recht op gelijkheid en het VN-Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen. Er moeten dus maatregelen genomen worden voor de toepassing van gelijkheid j/m en v/m op alle niveaus van het onderwijs en in de opleiding van de leerkrachten.

Het is van belang dat jongeren inzicht krijgen in de **normeringen** achter de concepten waarop een democratie steunt en hoe die in de tijd veranderen. Het historisch perspectief en de historische kritiek moeten aangescherpt worden. Om jongeren voor te bereiden op verantwoord burgerschap moeten ze hun kritische blik voluit leren ontwikkelen, vooral in een digitale samenleving met een snelle en vluchtige informatiestroom.

Zo kan verduidelijkt worden dat heel wat concepten en maatregelen van de overheid steunen op een klassiek kostwinnersmodel (of een variant daarop) en niet aangepast zijn aan de maatschappelijke ontwikkelingen waarbij iedereen (v/m) betaald werk, zorg, huishouden en vrije tijd moet kunnen combineren.

In het kader van voorgaande is het antwoord op welke samenleving we willen het volgende:

een samenleving waarin elk individu binnen diverse leefvormen (verscheidenheid aan gezinsvormen) een voldoende evenwichtige persoonlijke, sociale en materiële ontwikkeling realiseert in alle fasen van de levensloop. Een kostwinnersmodel dat vervangen wordt door een samenlevingsmodel gerealiseerd binnen het concept van een sterke democratie waar er voldoende evenwicht is tussen de basiswaarden gelijkheid, vrijheid, solidariteit en efficiëntie.

Daarnaast willen we tevens een samenleving waar vooroordelen aangepakt worden want zoals we allen weten kunnen vooroordelen leiden tot discriminatie en discriminatie tot geweld (zowel persoonlijk als maatschappelijk). We willen een geweldloze samenleving realiseren en zijn ervan overtuigd dat het onderwijs hierin een belangrijke rol te spelen heeft.

Persoonlijke ontwikkeling

Op basis van voorgaande (een combinatiesamenlevingsmodel i.p.v. het kostwinnersmodel) is het noodzakelijk dat aan jongens en meisjes aangeleerd wordt hoe ze later zowel **economisch zelfstandig als zorgzelfstandig** kunnen zijn.

Vanuit de wetenschap dat opvattingen over jongens en meisjes **vooroordelen** kunnen worden en dat vooroordelen kunnen leiden tot **discriminaties** (in dit geval seksisme) is het belangrijk dat jongeren vooral **inzicht krijgen in de mechanismen** die ten grondslag liggen aan dergelijke discriminatie. Bovendien leidt discriminatie tot veel leed en geweld. Het

aanscherpen van het bewustzijn en communicatie die steunt op respect en verbinding zijn hierbij essentieel. Deze vaardigheden zullen het leven van iedereen aangenamer, vlotter, efficiënter en succesvoller maken. Door deze technieken kunnen geweld en leed bij conflicten zowel in het gezin als op de werkvloer en bij uitbreiding in de maatschappij voorkomen worden. Via het aanleren ervan (door onderwijspedagogen vertaald in leervormen per niveau en leeftijd) krijgen kinderen de kans om uit te groeien tot verantwoordelijke volwassenen die de toekomst van onze maatschappij op een harmonische en constructieve manier vorm kunnen geven. Een toekomst waarbij veel problemen worden opgelost én voorkomen. Een toekomst waarbij de gezondheidszorg minder onder druk zal staan en vele andere kosten die samenhangen met geweld en angst verlaagd worden. De vrijgekomen middelen kunnen geïnvesteerd worden in een duurzame samenleving waarin sociale inclusie centraal staat. Middelen die ingezet kunnen worden voor een beter milieu (o.a. gezonde voeding, zuiver water, enz.), in de zorg voor onze kinderen, ouderen, zieken en kwetsbare groepen... . Er zullen meer mensen aan de slag kunnen want voor velen is de maatschappij (inclusief de werkvloer) te hard geworden (de monitoring van de SERV over werkbaar werk spreekt boekdelen). We denken dat het roer moet worden omgegooid om de uitdagingen van onze samenleving (bijvoorbeeld van robotica tot klimaatverandering) om te buigen tot oplosbare problemen waarbij het streven naar harmonie het leidmotief vormt.

In een maatschappij waarin de **beeldcultuur** door de digitale ontwikkelingen een dominante plaats heeft ingenomen is het vooral van belang dat jongeren geschoold worden in **mediawijsheid v/m**. De hedendaagse mediacultuur biedt een interactief forum waar concepten zoals klasse, etniciteit, gender en seksualiteit vorm krijgen, bediscussieerd en ge(her)definieerd worden.

Media en reclameboodschappen staan vaak nog bol van stereotypes. Die hebben een niet te onderschatten impact op burger en beleid.

Stereotypen en zelfs clichés zijn vaak nodig om snel een boodschap over te brengen. De stereotypen op zich zijn niet het probleem, wel de effecten ervan. Daarom dienen de 'gebruikers', of beter de 'ontvangers', kennis en inzicht te verwerven (zogenaamde mediawijsheid m/v) enerzijds in de manier waarop beeldproducenten werken en anderzijds in de wijze waarop media doorgaans onbewust opvattingen over vrouwen en mannen verspreiden. En zoals gezegd kunnen opvattingen vaak vooroordelen worden. En vooroordelen kunnen leiden tot discriminaties.....discriminaties die omschreven kunnen worden als seksisme. Seksisme is een wijdverspreid fenomeen dat in het maatschappelijk debat lange tijd taboe was en waarover nu nog vaak in een geest van controversie gedebatteerd wordt.

We hebben **leerprogramma's** nodig die aanzetten tot nadenken over de eigen identiteit, overtuigingen, waarden, vooroordelen, verwachtingen, attitudes en gendervoorstellingen. Ook moet er nagedacht worden over pedagogische tools om het volledige potentieel van jongens en meisjes te benutten.

Er zijn **praktijkguides** nodig voor scholen, leraren en mensen die verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van leerprogramma's om rekening te houden met het genderperspectief en de gelijkheid van vrouwen en mannen: stereotypen en seksistische vooroordelen dienen blootgelegd in de inhoud van het curriculum, het taalgebruik en de illustraties van

leermiddelen. Zowel in literatuur, film, muziek, spellen als in alle domeinen die de houding, het gedrag en de identiteit van jongens en meisjes helpen vormen moet expliciet en impliciet seksisme aangepakt worden inclusief de gendermechanismen en andere drijfveren die er vaak aan ten grondslag liggen. Achter elk discriminatoir gedrag schuilt angst. De **school** kan eveneens **een partner zijn in het bestrijden van de cultuur van de** (zowel persoonlijke als maatschappelijke) **angst**.

Organisatie van het onderwijs

Hoewel in dit dossier de nadruk meer ligt op de inhoudelijke aspecten van het onderwijs willen we toch summier de link leggen tussen gender en de organisatie van onderwijs.

Open Coördinatiemethode

In de Vlaamse Gemeenschap wordt voor het horizontale gelijkheidsbeleid de Open Coördinatiemethode gehanteerd. De overheid wil deze methode versterken door een **systematische screening van en advisering bij sleutelteksten in het beleidsproces**. De overheid heeft een quick scan ontwikkeld met een ruime focus op verschillende doelgroepen en een handleiding die meer informatie geeft over het genderperspectief is in voorbereiding. Dit is dus nog allesbehalve operationeel.

Momenteel is van een systematische screening nog geen sprake. De noodzaak ervan is nochtans merkbaar wanneer we belangrijke sleutelteksten in het onderwijsveld doornemen.

Zo merkten we dat in het kader van de grote hervorming die vooropgesteld was voor het secundair onderwijs (en waarover nog geen consensus bestond) een aantal knelpunten werden opgesomd. Met betrekking tot gendergerelateerde knelpunten werd enkel het zittenblijven van jongens aangekaart. Dit is een gemiste kans. Dergelijke hervorming kan immers een 'window of opportunity' zijn om meer knelpunten aan te kaarten conform de genderdoelstellingen geformuleerd in het kader van de Open Coördinatiemethode. Vaak zien we dat doelstellingen van het gelijkheidsbeleid geen doorstroming of uitvoering krijgen in het operationele beleid van elke functionele minister. Nochtans is de inbreng van elke minister van fundamenteel belang om echt vooruitgang te boeken.

Daarnaast bood/biedt de afbraak van de schotten tussen ASO, TSO en BSO ook mogelijkheden om modules te combineren die vaak enkel binnen één bepaalde richting aangeboden worden. Bepaalde modules uit zorgopleidingen kunnen evengoed aan bod komen in de zogenaamde STEM-richtingen en vice versa. Als je toekomstige ingenieurs laat samenzitten met toekomstige kinderbegeleiders dan worden de omstandigheden gecreëerd waarin elk los van zijn/haar geslacht kennismaking met leerinhouden die meestal aan één geslacht worden voorbehouden.

Bijvoorbeeld: sport en L.O.

In het GO! merken we dat als de school ervoor kiest om de lessen L.O. of sport voor jongens en meisjes gescheiden aan te bieden, dit op basis van een overwogen keuze gebeurt. De school kan dit autonoom beslissen. Sinds een paar jaar is het toegelaten om meisjes en jongens voor alle onderdelen van het L.O. samen te zetten.

Als absolute voorwaarde staan volgende items centraal:

- het welbevinden van de leerlingen
- de aard en de grootte van de groep
- de beschikbare sportinfrastructuur
- de veiligheid
- het welbevinden van de leerkracht
- het gemotiveerde advies van de vakgroep L.O.

Op basis van grondig onderzoek (het in kaart brengen van de situatie) dient overwogen te worden of de voordelen van gescheiden lessen lichamelijke opvoeding opwegen tegen de nadelen. Hierbij moeten alle stakeholders geconsulteerd worden.